

WESSEM

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Bodemgesteldheid
3. Grondgebruik 3.1 Agrarisch
 3.2 Niet-agrarisch
4. Infrastructuur 4.1 Wegen
 4.2 Waterlopen
 4.3 Spoorlijnen
5. De gemeente Wessem
6. Conclusies

Literatuurlijst

Kaartmateriaal

Gemeentebescrijving gemeente Wessem

1. Inleiding

1.1 Gemeente Wessem

p. a. Markt 1
6019 AV Wessem
Provincie Limburg
Inventarisatiegebied Midden-Limburg
Aantal inwoners: 2.147 (16-5-1988)
Oppervlakte: 5,83 km²
Onderdelen: Pol, Wessem

1.2 De gemeente Wessem, deel uitmakend van het inventarisatiegebied Midden-Limburg, grenst aan de noordzijde aan de gemeente Heel-Panheel. Aan de westkant ligt de gemeente Thorn. De zuidelijke begrenzing van Wessem wordt gevormd door de gemeente Maasbracht. Aan de oostzijde liggen Maasbracht en Linne.

De grenzen van de gemeente Wessem hebben in de periode 1850-1940 geen wijzigingen ondergaan.

De oude kern van het dorp Wessem, dat wil zeggen het gebied binnen de voormalige omwalling, is aangewezen als beschermd dorpsgezicht.

2. Bodemgesteldheid

2.1 De gemeente Wessem is gesitueerd op de hoge linkeroever van de Maas op de zuidwestelijke punt van het Maasterras. De ligging in de directe nabijheid van een grote rivier is bepalend voor de bodemgesteldheid.

In de dalbodem van de Maas is de grond bedekt met rivierklei. Vlakke zandopduikingen bevinden zich westelijk, zuidwestelijk en oostelijk van de kern Wessem, die op een dergelijke opduiking is gesitueerd. Westelijk en noordwestelijk van het dorp liggen twee smalle stroken natte bodem in oude stroomgeulen van de Maas. In de noord-westelijke punt van de gemeente bevindt zich, eveneens in een oude stroomgeul, een broekbosgebied.

3. Grondgebruik

3.1 Agrarisch

Wessem kan gekarakteriseerd worden als een weidegemeente. Veehouderij en, in mindere mate, akkerbouw waren in de periode 1850-1940 de belangrijkste bronnen van inkomsten in de gemeente.

De weilanden, doorgaans zonder boom- of hegbegroeiing, bevinden zich hoofdzakelijk in de dalbodem van de Maas. Daarnaast is de natte bodem in de stroomgeulen westelijk en noordwestelijk van de kern Wessem in gebruik als weiland. De grond op de vlakke zandopduikingen wordt gebruikt als weiland.

De Tranchotkaart, vervaardigd rond 1810, toont de situatie zoals die in de gemeente Wessem bestond tijdens het eerste kwart van de negentiende eeuw. De bodem was destijds overwegend in gebruik als weiland. Het zuidwestelijk deel van de gemeente bestond, met uitzondering van twee kleine stukjes akkerland, geheel uit weiland. In het noord-oostelijk deel van het grondgebied werd de bodem zowel door akker- als door weiland in beslag genomen. Enkele kleine bos- en moerasgebieden bevonden zich in de uiterste noordwestpunt van de gemeente. Het oostelijk deel van het gebied bestond vooral uit weiland. Langs de gemeentegrens met Heel-Panheel bevond zich eveneens een smalle strook weiland.

Ofschoon de landbouw, en dan met name de veehouderij, steeds de belangrijkste bron van inkomsten is geweest voor de inwoners van Wessem, dient toch enige aandacht besteed te worden aan de zogenaamde pendelaars of seizoensarbeiders. Rond de eeuwwisseling nam, als gevolg van de slechte situatie in de landbouw en van de aantrekkingskracht, die de hogere lonen en de grotere hoeveelheid beschikbare arbeidsplaatsen uitoefenden, de pendel naar Duitsland grote vormen aan. De seizoensarbeiders vonden doorgaans werk als landarbeider of als fabrieksarbeider in de keramische industrie.

3.2 Niet-agrarisch

Delfstoffen

Na 1945 werd een begin gemaakt met de ontgrinding in de Maasuiterswaarden. Dientengevolge ging weidegrond verloren en ontstonden in de dalbodem van de Maas grindplassen.

Industrie

Binnen het grondgebied van de gemeente Wessem bevond zich rond 1934 één steenfabriek, noordwestelijk van de kern Wessem bij het kanaal Wessem-Nederweert gelegen.

Infrastructuur

Wegen

Gedurende het eerste kwart van de negentiende eeuw werd de gemeente Wessem slechts doorkruist door wegen van interlocaal belang. Hierdoor was de kern Wessem verbonden met de belangrijkste omliggende dorpen, zoals Heel, Panheel en Thorn.

Halverwege de negentiende eeuw waren in de in het voorgaande beschreven situatie enkele veranderingen opgetreden. De reeds bestaande interlocale wegen, die Wessem met Panheel en Thorn verbonden, waren inmiddels verhard.

In de periode tussen 1850 en 1940 vonden slechts geringe veranderingen plaats in het wegennet. De reeds bestaande verbinding met Stevensweert werd verbeterd, evenals de weg tussen de kernen Wessem en Pol, die via een brug over het inmiddels aangelegde kanaal Wessem-Nederweert verliep.

Waterlopen

De belangrijkste rivier in de gemeente Wessem is de Maas, die de zuidelijke en een deel van de oostelijke begrenzing van het grondgebied vormt. De zuidelijke punt van de gemeente wordt van west naar oost doorkruist door de Thornderbeek, die langs de zuidzijde van de kern Wessem stroomt en vervolgens in de Maas uitmondt. In noord-zuid richting stroomt de Panheelderbeek. Zuid-westelijk van de kern Wessem komt deze waterloop samen met de Thornderbeek. Het verloop van de Thornder- en Panheelderbeek en van de Maas in het begin van de negentiende eeuw is weergegeven op de Tranchotkaart. Kaartmateriaal, vervaardigd rond 1850, toont wat betreft de waterlopen geen noemenswaardige veranderingen. Thornder- en Panheelderbeek kenden nog steeds een sterk meanderend verloop. Bij de kern Wessem lag een gierpontveer op de Maas, ten zuiden van de kern Pol een klein veer.

Tussen 1850 en 1940 vonden enkele veranderingen plaats, die echter niet de vanouds aanwezige waterlopen betroffen. De topografische kaart uit het jaar 1934 toont dat noordelijk van de kern Wessem vanuit de Panheelderbeek een rechtlijnige waterloop, genaamd Sley, naar de kern Heel liep. Noordwestelijk van Wessem, bij de gemeentegrens met Thorn, was inmiddels een meertje of plas ontstaan.

De belangrijkste verandering was de aanleg van het kanaal Wessem-Nederweert. In het jaar 1915 besloot de Nederlandse regering tot kanalisering van de Maas op eigen gebied. Vervolgens werd de rivier door middel van kanalen verbonden met de Zuid-Willemsvaart. Eén van die kanalen was het kanaal Wessem-Nederweert, dat in 1929 voltooid werd. Deze waterloop doorkruist van noordwest naar zuidoost het noordelijk deel van de gemeente.

Spoorwegen en tramlijnen

De gemeente Wessem werd in de periode 1850-1940 niet doorkruist door spoorwegen of tramlijnen.

5. De gemeente Wessem

5.1 Wessem

De kern Wessem ontstond als een nederzetting op de zuid-westelijke punt van het Maasterras. Van nature was dit een gunstige vestigingsplaats. Het middenteras lag immers in de vorm van een eiland in het Maasdal.

Wessem kreeg al tijdens de Middeleeuwen betekenis als handelskern en werd derhalve opgenomen in een reeks aanlegplaatsen langs de Maas. Als gevolg van deze ontwikkeling kan de kern Wessem niet aangeduid worden als een vanouds agrarische nederzetting.

Wessem ontstond als een lineaire kern, gelegen langs de Maasoever. Vanaf de hoofdweg liepen smalle straten in de richting van de rivieroever. De kerk lag excentrisch ten opzichte van de kern.

Al in de twaalfde eeuw had Wessem een stads aanzien met een vrij dichte bebouwing van koopmanshuizen. De kern is waarschijnlijk nooit omgeven geweest door stadsmuren. Langs de zuid-, oost- en westzijde lagen kademuren. Aan de noordzijde zorgden aarden wallen voor bescherming.

In de loop van de Middeleeuwen nam de handel over land grotendeels de rol van de Maashandel over. Daarnaast verloor Wessem door verlegging van de loop van de Maas aan de zuidelijke zijde het contact met deze rivier. Als gevolg van dit alles verliep de verdere ontwikkeling van de kern langzamer en in een andere richting dan voorheen. Vanaf de achttiende eeuw kan Wessem dientengevolge gekarakteriseerd worden als een kern met een overwegend agrarisch karakter.

De Tranchotkaart toont dat de structuur van de kern in het begin van de negentiende eeuw niet wezenlijk veranderd was ten opzichte van de situatie in de achttiende eeuw. Ook in de periode tussen circa 1810 en circa 1850 traden geen noemenswaardige veranderingen op. Daarentegen vonden wel uitbreidingen plaats rond de eeuwwisseling en in de loop van de twintigste eeuw. Het inwonertal van de gemeente was inmiddels gegroeid van 745 rond 1835 tot 900 rond 1850. In 1899 was het aantal inwoners licht gedaald tot 897, in 1909 bedroeg het wederom 929.

Rond 1900 werd Wessem uitgebreid met bebouwing op de wallen. Daarnaast ontstond nieuwe bebouwing noordelijk van de oude kern langs de wegen vanuit Wessem naar de kernen Pol en Panheel.

5.2 Pol

De kern Pol, noordoostelijk van Wessem op de linkeroever van de Maas gelegen, kan omschreven worden als een lineaire nederzetting met een uitgesproken agrarisch karakter.

Tijdens het eerste kwart van de negentiende eeuw bestond Pol uit enkele panden langs één zijde van een weg, die vanuit de kern Heel naar de Maas liep. In de periode tot circa 1850 onderging Pol geen wezenlijke veranderingen. Ook tussen 1850 en 1940 groeide de kern niet of nauwelijks. De lineaire structuur en de geringe omvang van het dorpje bleven volledig bewaard.

5.3 De gemeente Wessem bevatte in het begin van de negentiende

eeuw buiten de kernen Wessem en Pol geen verspreide bebouwing. Rond 1850 was in deze situatie geen verandering gekomen. In de periode tussen 1850 en 1940 ontstond een zeer geringe mate van bebouwing langs de verharde wegen vanuit de kern Wessem naar de omliggende dorpen.

5.4 Na 1940 onderging de gemeente Wessem betrekkelijk ingrijpende veranderingen. Opvallend zijn in dit kader vooral de infrastructurale veranderingen. In 1966 werd de parallel aan het kanaal Wessem-Nederweert lopende autosnelweg Eindhoven-Maastricht aangelegd. Bij Wessem werd een brug over de Maas gebouwd. De veerdienst werd derhalve overbodig. De weg doorkruist de gemeente van noordwest naar zuidoost en passeert de kern Wessem aan noordoostelijke zijde. De ruimte tussen oude kern en autosnelweg werd in de loop der tijd vrijwel geheel opgevuld met bebouwing.

Ten zuidwesten van de kern Wessem werd in 1970 de Prins Mauritshaven aangelegd. Hiervoor en in het kader van de grindwinning werden stukken van de Maasuiteerwaarden afgegraven. De benedenloop van de Panheelder- en de Thornderbeek werd gedempt. Hiervoor in de plaats kwam een brede weg. Op de oostelijke Maasoever vestigden zich enige industrieën.

De kern Pol bleef opmerkelijk onberoerd door de ontwikkelingen na 1945. De geringe omvang en de lineaire structuur zijn tot op heden bewaard gebleven.

6. Conclusies

6.1 Na de voltooiing van de inventarisatie kunnen betreffende de gemeente Wessem de volgende opmerkingen worden gemaakt.

6.2 In de oude kern Wessem, dat wil zeggen de straten binnen de vroegere omwalling, bestaat de bebouwing grotendeels uit panden ontstaan voor 1850. De in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project beschreven gebouwen werden daar dan ook overwegend als invullingen tussen de bestaande bebouwing aangetroffen.

Het middelpunt van de oude kern wordt gevormd door de Markt, waarvan het aanzicht beheerst wordt door het in 1859 gebouwde raadhuis. Voorts werden panden uit het tijdvak 1850-1940 aangetroffen in de Marktstraat.

De straten, die samenvallen met de vroegere omwalling zijn de Beekstraat, Maasstraat, Wallenstraat, Burgemeester Joostenlaan en Kloosterlaan. Een relatief groot deel van de uit de periode 1850-1940 stammende bebouwing werd langs deze straten aangetroffen. Enige speciale aandacht verdient het woonhuis met het adres Wallenstraat 29. De kleur van de baksteen en de fantasievolle toepassing van decoratieve elementen geven het pand een bijzonder aanzien.

Buiten de vroegere omwalling bestaat de kern Wessem hoofdzakelijk uit na-oorlogse bebouwing. Een uitzondering wordt gevormd door het Van Horneplein, de Pastoor Janssenstraat en de Molenweg, waar zich nog enige voor-oorlogse bebouwing bevindt. Een opmerkelijk element hierin is de voormalige steenfabriek op het adres Molenweg 7. Met name het in gele baksteen uitgevoerde gebouw, waarin zich entree en kantoren bevonden, trekt de aandacht.

6.3 Wat betreft de overheersende bouwstijl en het karakter van de Wessemse bebouwing kan geconcludeerd worden dat binnen de kern Wessem de woonbebouwing, uitgevoerd in een traditionele stijl, overheerst. Een betrekkelijk veel voorkomend verschijnsel is de toepassing van decoratief metselwerk, al dan niet in een afwijkende tint baksteen.

Bebouwing met een agrarisch karakter werd aangetroffen in de kern Pol, bestaande uit lintbebouwing langs een weg tussen de kernen Wessem en Heel.

6.4 Uit de bevindingen na de inventarisatie binnen de gemeente Wessem kan geconcludeerd worden dat in de periode 1850-1940 geen stedenbouwkundige ontwikkelingen van enige omvang hebben plaatsgevonden. Het aangeven van een stedenbouwkundige typologie wordt dan ook niet relevant geacht.

Literatuurlijst

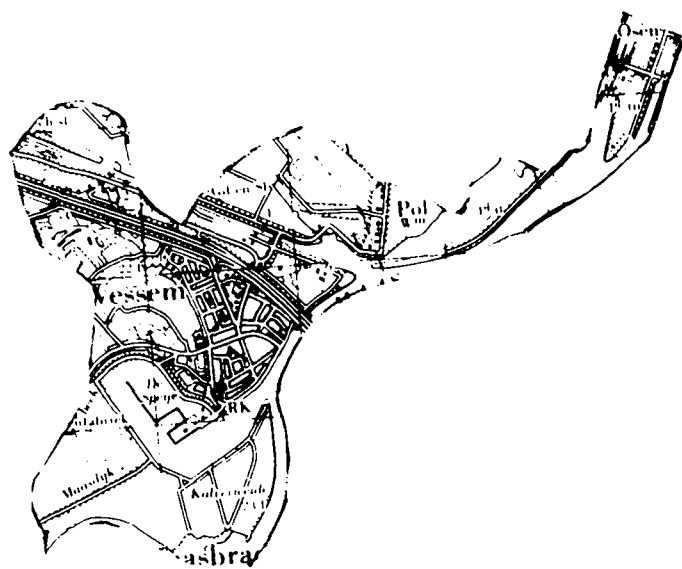
1. Beschermede stads- en dorpsgezichten. Wessem, gemeente Wessem. Publikatie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Maart 1987.
2. Handboek der geografie van Nederland, Deel VI, Zwolle 1959.
3. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Limburg, Maasbree 1981.
4. Lijst van Nederlandse gemeenten, 's Gravenhage 1988.
5. Dr. G. C. P. Linssen, Verandering en verschuiving. Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden- en Noord-Limburg 1839-1914, Tilburg 1969.
6. Ph. van der Maelen, Dictionnaire Géographique du Limbourg, Assen 1978.
7. Drs. J. F. R. Philips, Drs. J. C. G. M. Jansen, Drs. Th. J. A. H. Claessens, Geschiedenis van de landbouw in Limburg 1750-1914, Assen 1965.
8. Drs. A. Steegh, Kleine monumentenatlas van Nederland, Zutphen 1976.
9. Streekplan Noord- en Midden-Limburg, 3 dln., S.L. 1982.

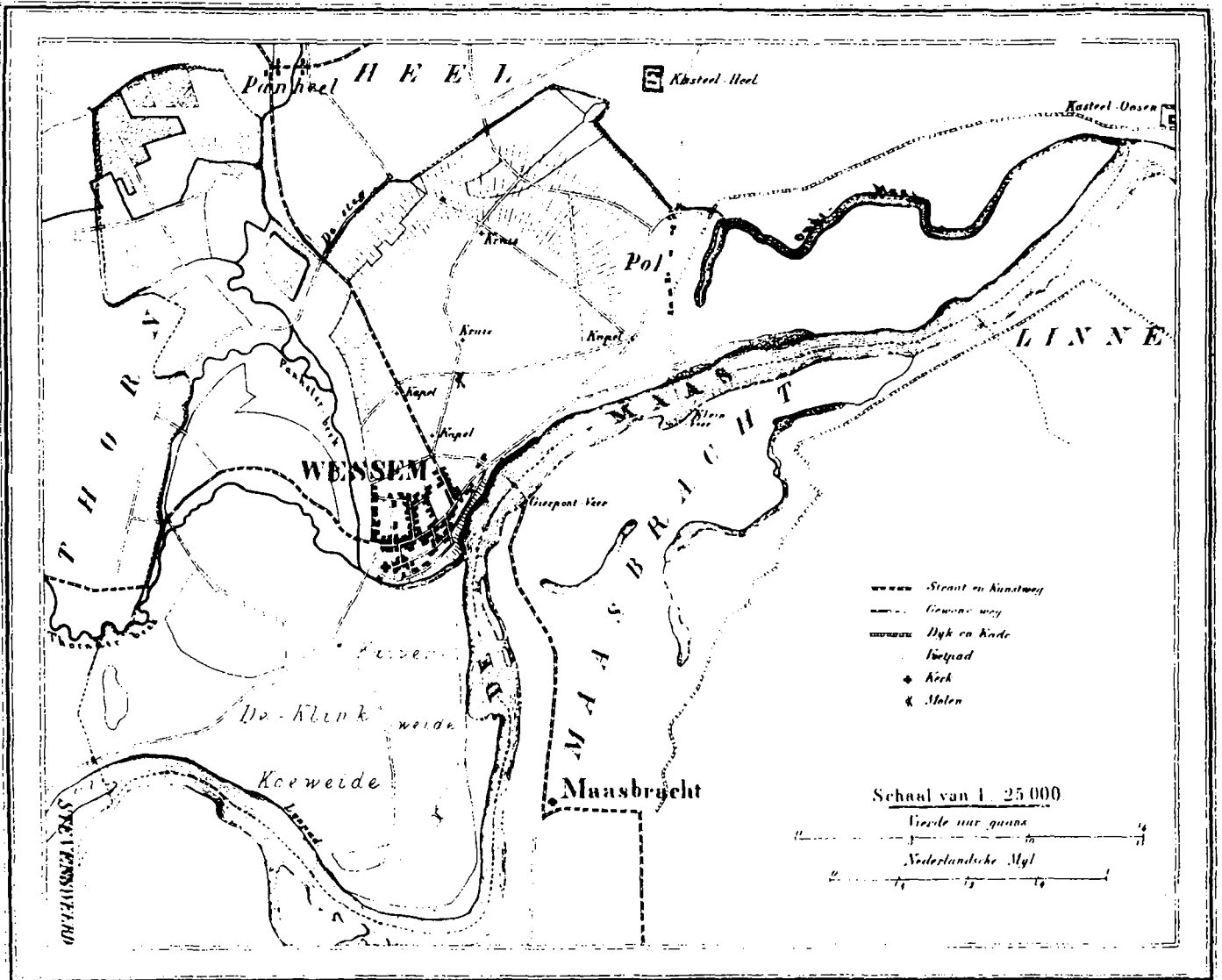
Kaartmateriaal

1. Tranchotkaart nr. 45 Stevensweert
1803-1820 1:25.000
2. Kaart uit J. Kuyper, Gemeente-atlas van Limburg.
Wessem ca. 1865
1:25.000
3. Topografische kaart nr. 745 Thorn
1934 1:25.000
Topografische kaart nr. 746 Roermond
1934 1:25.000
Topografische kaart nr. 749 Echt
1934 1:25.000
4. Kaart gemeente Wessem 1982
1:10.000
5. Kaart provincie Limburg, regio Midden-Limburg
1:50.000

Lijst van bij de gemeentebeschrijving gevoegde afbeeldingen

- I De huidige gemeente Wessum
- II Tranchotkaart gemeente Wessum
- III De gemeente Wessum rond 1865
- IV Noordelijk deel gemeente Wessum in 1934
- V Zuidelijk deel gemeente Wessum in 1934

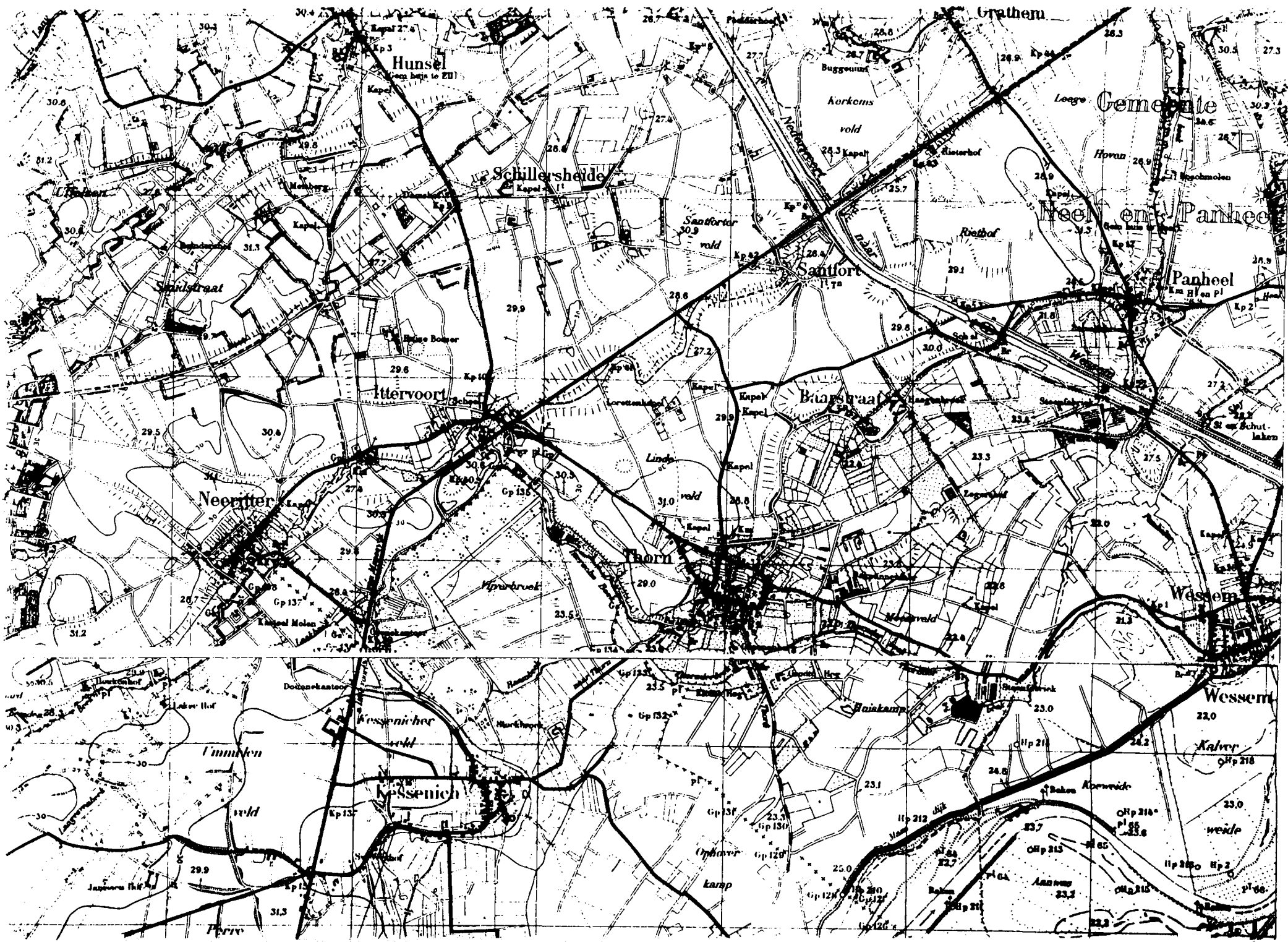

Getekend door J. Kuyper

581 Buiders. 900 Inwoners

Uitgave van Hooft-Schuiver te Leeuwarden

Uitgave 1923

ECIT.
Verkaad in 1934.
Schaal 1:25000.
N°745 Thorn.

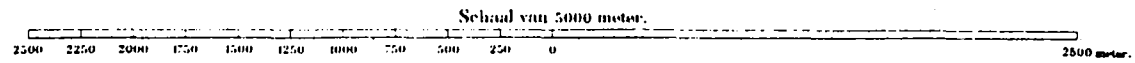
24724.8
11742.3

Topografische Dienst.

N°752 Susteren.

Hoogtebating verricht in 1923.
Foto-litho

De Auteurs aanvaard de aansprakelijkheid ten aanzien van den Staat der Auteursrechten.